

KRZYSZTOF MATYJASIK

UNIwersytet Jagielloński w Krakowie

*DROGA TA BYŁA CIĘŻKA,
LE CZ ZOSTAŁA STOPNIOWO POKONANA¹.*

DZIEJE POLITYCZNE I SPOŁECZNE ANDRYCHOWA W LATACH 1945-1950

WPROWADZENIE

Tematem niniejszego artykułu jest historia Andrychowa po zakończeniu II wojny światowej. Ramy chronologiczne obejmują wydarzenia od 1945 r. (wyzwolenie miasta spod okupacji hitlerowskiej przez Armię Czerwoną i tworzenie zrębów komunistycznej władzy) do 1950 r. (początek realizacji Planu 6-letniego w Andrychowie). Celem artykułu jest szczegółowe przedstawienie powojennej historii Andrychowa pod kątem historii politycznej i społecznej miasta w badanym okresie.

Z dziejów politycznych zostaną przedstawione kwestie związane z wyzwoleniem miasta spod okupacji niemieckiej. Scharakteryzuję działalność władz komunistycznych w Andrychowie w pierwszych latach powojennych na tle najważniejszych wydarzeń politycznych w ówczesnej Polsce – referendum ludowego w 1946 r. oraz zjednoczenia PPR i PPS w 1948 r. Przedstawię walkę nowego reżimu z organizacjami antykomunistycznymi i przeciwnikami politycznymi. Natomiast dzieje społeczne Andrychowa po 1945 r. będą dotyczyły następujących kwestii: rejestracji szkód wojennych, budownictwa w mieście, pomocy socjalnej dla mieszkańców, radiofonizacji miasta pod koniec lat 40. Osobny fragment poświęcę powojennemu szkolnictwu i problemom związanym z jego rozwojem.

Niniejszy artykuł wypełnia lukę w badaniach nad historią Andrychowa po 1945 r., które dotychczas nie doczekały się gruntownego opracowania w badanym okresie.

¹ Cytat przytoczony w tytule to zdanie wypowiedziane przez radnego Andrychowa, Bolesława Zarębę podczas posiedzenia z okazji zjednoczenia PPS i PPR w 1948 r. Zob. Archiwum Państwowe w Katowicach, Oddział w Bielsku-Białej (dalej: APBB), Starostwo Powiatowe w Wadowicach (dalej: SW) 56, sygn. 13/364, Referendum ludowe – zarządzenia, okólniki i instrukcje oraz ulotki w sprawie głosowania ludowego, kalendarz czynności głosowania ludowego oraz sprawozdania, k. 514.

1. WYZWOLENIE ANDRYCHOWA I SYTUACJA POLITYCZNA W MIEŚCIE W PIERWSZYCH MIESIĄCACH 1945 R.

W styczniu 1945 r. wojska 38. Armii gen. Kiryła Moskaleńki wyzwalały południową część ówczesnego województwa krakowskiego². 26 stycznia 1945 r. po wysadzeniu mostów na Skawie wojska niemieckie wycofały się z Wadowic w kierunku Andrychowa. W mieście zajęły stanowiska bojowe w przygotowywanych w 1944 r. okopach strzeleckich oraz w rowach przeciwczołgowych wyposażonych w gniazda karabinów maszynowych i zasieki z drutu kolczastego³. Wojska niemieckie zaczęły wycofywać się z Andrychowa 26 stycznia ok. godziny 23.00. Podążyły w kierunku Czańca i dalej do Żywca i Bielska. Wojska radzieckie zbliżyły się do Andrychowa od strony Wadowic, Zagórnika, Wieprza i Nidku. Wycofujący się Niemcy byli ostrzeliwani przez radzieckie działa ułokowane w pobliżu cmentarza komunalnego. Także żołnierze Wehrmachtu spowodowali straty w szeregach nacierających czerwoarmistów⁴. Jeszcze wieczorem 26 stycznia wojska niemieckie zrabowały sklepy i magazyny w mieście⁵.

Oddziały Armii Czerwonej wkroczyły na teren miasta i gminy Andrychów 27 stycznia 1945 r., ale już dzień wcześniej rozpoczęło się bombardowanie, które wyrządziło w dziesięciu miejscach poważniejsze szkody w budynkach oraz spowodowało straty w ludziach. Wycofujące się wojska niemieckie wysadziły dwa mosty kolejowe oraz trzy mosty drogowe i zwrótnicę na miejskim dworcu PKP. Niemcy wykopali rowy przeciwczołgowe w okolicach Andrychowa, wyrządzając tym samym szkody na polach uprawnych. Zaminowali także 25% miasta, zakładając miny na ulicach, w urzędach, fabrykach, a nawet w domach prywatnych. Niemieccy saperzy spalili doszczętnie magazyn materiałów elektrotechnicznych „IG Farben” oraz fabrykę wyrobów bawełnianych firmy braci Czeczowiczka⁶. W dniu wyzwolenia na budynku Urzędu Miasta zawieszono dwa sztandary: czerwony z sierpem i młotem oraz biało--czerwony z orłem. Mieszkańcy dowiedzieli się z radia, które znajdowało się w biurze Władysława Żywioła, pierwszego powojennego burmistrza, że front szybko przesunął się w kierunku Andrychowa. W reakcji na tę informację

² M. Kulczykowski, *Dwa wieki miasta Andrychowa (1767-1967)*, Kraków 1967, s. 107.

³ *Andrychów*, red. S. Mendelowski, Krosno 2007, s. 33.

⁴ [b.a], *Wyzwolenie Andrychowa w oczach naocznego świadka*, „Pod fabrycznym dachem” 1978, nr 3, s. 2.

⁵ S. Ćwierotka, *Moje wspomnienia*, „Pod fabrycznym dachem” 1975, nr 2, s. 2.

⁶ Archiwum Państwowe w Krakowie, Oddział IV (dalej: APKr/OIV), Urząd Wojewódzki Krakowski 1945-1950 (dalej: UWKr), sygn. II 403, Ankieta dotycząca przebiegu działań wojennych i okupacji niemieckiej. Powiat wadowicki, k. 4.

mieszkańcy przygotowali transparenty, na których widniały napisy witające Armię Czerwoną i Wojsko Polskie⁷.

27 stycznia 1945 r. około godziny 6.00 rozpoczęli działalność członkowie Armii Ludowej i andrychowskiej komórki PPR. Na początku zabezpieczyli zakłady przemysłowe i zorganizowali posterunek Milicji Obywatelskiej. Zachęcali i mobilizowali mieszkańców do gaszenia podpalonej przez Niemców fabryki braci Czeczowiczka. Wojsko radzieckie udzieliło natomiast pomocy mieszkańcom przy odbudowie mostów zniszczonych w wyniku działań wojennych. 1 lutego 1945 r. odbyło się pierwsze spotkanie władz, tj. konstytucyjne posiedzenie tymczasowej Rady Miejskiej (dalej: RM) w Andrychowie. Trwało ono od godziny 13.20 do godziny 15.00 w lokalu Zarządu Miejskiego (dalej: ZM) i uczestniczyło w nim 19 osób. W. Żywioł (PPR) zagał posiedzenie [- -] *pięknym przemówieniem, w którym wezwał wszystkich obecnych do współpracy nad odbudową zniszczonego miasta i Ojczyzny*. Zaznaczył, że Rada ma charakter tymczasowy i będzie pełnić funkcję aż do momentu unormowania sytuacji i wyborów nowej RM przez mieszkańców miasta. W jawnym głosowaniu do ZM weszło pięciu przedstawicieli: W. Żywioł (PPR), Alojzy Stuglik (bezpartyjny), Władysław Buda (bezpartyjny), Stanisław Dudzik i Władysław Walusiak (PPR). Wszyscy obecni wzięli udział w dyskusji, która dotyczyła spraw powojennego Andrychowa.

W tym samym dniu odbyło się również inne posiedzenie w biurze burmistrza, tj. konstytucyjne posiedzenie ZM. Na tym spotkaniu byli obecni mieszkańcy, którzy weszli w skład Zarządu. W. Żywioł rozpoczął posiedzenie i [- -] *w krótkich słowach apelował do obecnych, aby oddali się całą duszą sprawie odbudowy i zorganizowania miasta – jako jednej z komórek Niepodległej Ojczyzny*. Jednogłośnie na stanowisko nowego burmistrza Andrychowa wybrano W. Żywioła, który zgłosił kandydaturę Tadeusza Wolfa na stanowisko sekretarza miejskiego. Po zakończeniu dyskusji w sprawie obsadzenia poszczególnych stanowisk w Komisjach Miejskich przewodnictwo w Komisji Finansowej powierzono S. Dudzikowi, przewodnictwo w Komisji Kulturalno-Oświatowej – A. Stuglikowi, natomiast W. Buda miał nadzorować kwestie związane z przemysłem. Burmistrz Żywioł objął także przewodnictwo w Komisji Budowlanej oraz Opieki Społecznej⁸.

⁷ [b.a], *Wyzwolenie, op. cit.*, s. 2.

⁸ APBB, Zarząd Miejski i Miejska Rada Narodowa w Andrychowie z lat 1945-1950 (dalej: ZMA) 13, sygn. 13/516, Księga protokołów z posiedzeń Zarządu Miejskiego, Miejskiej Rady Narodowej i Prezydium MRN (1 II 1945-31 XII 1948), k. 4.

2. UMACNIANIE WŁADZY KOMUNISTYCZNEJ I POLITYKA WŁADZ MIEJSKICH W ANDRYCHOWIE

Dużą rolę w umacnianiu władzy komunistycznej w pierwszych latach po zakończeniu II wojny światowej odegrali żołnierze Armii Ludowej, którzy organizowali komisariaty Milicji Obywatelskiej oraz zabezpieczali mosty, obiekty przemysłowe i miennie społeczne. Komendantem Milicji Obywatelskiej w Andrychowie został Konstanty Gieruszczak, ps. Sęp, a jego zastępcą – Władysław Tomiak, ps. Młot. W pierwszych miesiącach po wyzwoleniu miasta Gieruszczak został przeniesiony z Andrychowa do Wadowic, gdzie objął stanowisko komendanta powiatowego MO. Również do Wadowic przeniósł się Władysław Pasternak, który sprawował urząd I sekretarza Komitetu Powiatowego PPR. Ich stanowiska w Andrychowie zajęli W. Tomiak jako komendant MO i Antoni Kierpec jako sekretarz Komitetu Gminnego PPR. Na początku lutego 1945 r. liczba członków PPR w gminie Andrychów wzrosła do 150 osób. 13 lutego na zebraniu koła PPR w Andrychowie było obecnych 40 członków i sympatyków. W sprawozdaniu partyjnym z 26 marca odnotowano 40 członków partii w Andrychowie, 60 w Sułkowicach, 50 w Targanicach, 20 w Roczynach, 60 w Rzykach, 10 w Inwałdzie, 25 w Wieprzu i 15 w Zagórniku⁹.

Władza komunistyczna w Andrychowie prowadziła także szeroką akcję osiedleńczą na Ziemiach Odzyskanych. Pracom podejmowanym przez mieszkańców przy odbudowie zniszczonych zakładów pracy andrychowscy komuniści nadawali wydźwięk ideologiczny i uważali je za przejaw poparcia dla nowej władzy. Włókniarze z Andrychowa udali się do Prudnika i Bielawy, gdzie uruchomili zniszczone i opuszczone przez Niemców zakłady bawełniane. Chłopi z przeludnionych wsi podążali na Ziemię Zachodnie, gdzie obejmowali opuszczone gospodarstwa. Pod kierownictwem partii zorganizowano zaopatrzenie robotnicze oraz powołano do życia Związek Samopomocy Chłopskiej. Pracą tą kierowali m.in. W. Pasternak, Stefan Mrzygłód, Michał Tomiak, Franciszek Hojny – sekretarz Komitetu Zakładowego przy Andrychowskich Zakładach Przemysłu Bawełnianego (dalej: AZPB), Józef Sordyl – przewodniczący Związku Samopomocy Chłopskiej oraz Stefan Byrski – sekretarz Komitetu Zakładowego PPR przy Wytwórni Silników Wysokoprężnych (dalej: WSW)¹⁰.

1 sierpnia 1945 r. odbyło się zebranie konstytucyjne w związku z reorganizacją MRN w Andrychowie, które poprzedziło porozumienie partii politycznych: PPR,

⁹ M. Kulczykowski, *op. cit.*, s. 109.

¹⁰ *Chcieli sprawiedliwości i wolności. Szkice z historii andrychowskiej klasy robotniczej*, red. J. Światłowski, Wadowice – Andrychów 1962, s. 64-65.

PPS, Stronnictwa Demokratycznego oraz organizacji gospodarczych, zawodowych i społecznych. Naradę rozpoczął burmistrz W. Żywioł, który witając zebranych, dziękował za [- -] *dotychczasowe zaufanie, jak również za współpracę obywateli nad odbudową miasta, wydobycia tegoż z gruzów, zaznaczając, że jest to zasługa wszystkich obywateli*. Jednogłośnie wybrano na przewodniczącego zebrania Romana Opalkę. Na posiedzeniu odczytano skład MRN, do której weszli: 4 reprezentanci PPR, 5 reprezentantów PPS, 3 osoby z SD oraz po jednym przedstawicielu ze związku zawodowego, Samopomocy Powiatowej Chłopskiej i Społecznej, cechu rzemieślniczego i nauczycielstwa¹¹. Na spotkaniu podjęto decyzję, że w skład Prezydium MRN wejdą Stanisław Laskowski (SD) jako przewodniczący, W. Walusiak (PPR) jako zastępca przewodniczącego oraz Ludwik Karkoszka (PPS), Jan Bizoń (SD) i Konstanty Kolber (PPS) jako członkowie. S. Laskowski objął przewodnictwo zebrania i podkreślił, że [- -] *będzie się starał pracować dla dobra miasta i to bez jakichkolwiek tarć partyjnych*. Po jego wystąpieniu przystąpiono do wyboru ZM, tj. burmistrza, wiceburmistrza i trzech członków. Jednogłośnie wybrano na burmistrza W. Żywioła, na wiceburmistrza Józefa Pękałę (PPS), a na członków Józefa Kreczmara, Bolesława Zarębę i Stanisława Magierę¹². Delegatem do Powiatowej Rady Narodowej w Wadowicach został wybrany L. Karkoszka¹³. J. Pękała poruszył problem krytycznej sytuacji finansowej urzędników Urzędu Miasta, którym należało wyrównać zaległości w jak najszybszym czasie. Poprosił także o współpracę przedstawicieli fabryk. R. Opalko dodał, że miasto powinno udzielić pomocy fabrykom, aby ich sytuacja była porównywalna z warunkami z 1939 r.¹⁴ Przedstawiciel nauczycielstwa, Jan Niemiec wspominał o trudnej sytuacji finansowej Andrychowa. Wysłuchawszy zastrzeżeń, burmistrz scharakteryzował politykę gospodarczą byłego Zarządu. Wspominał o dążeniu ZM i fabryk do obniżenia cen chleba w wolnym handlu¹⁵.

Drugie posiedzenie MRN zostało zwołane na 4 sierpnia w celu reorganizacji Rady. Przyczyną zebrania się przedstawicieli władz miasta była informacja o śmierci L. Karkoszki. Członkowie MRN postanowili wziąć udział w uroczystościach pogrzebowych oraz odroczyć posiedzenie na 8 sierpnia 1945 r.¹⁶ Trzecie posiedzenie MRN odbyło się zatem planowo 8 sierpnia. W imieniu PPS B. Zaręba wysunął kandydaturę J. Pękali, który został jednogłośnie wybrany w miejsce L. Karkoszki.

¹¹ APBB, ZMA 13, sygn. 13/516, k. 80.

¹² Ibidem, k. 81.

¹³ Ibidem, k. 82.

¹⁴ Ibidem, k. 83.

¹⁵ Ibidem, k. 84.

¹⁶ Ibidem, k. 85.

Na obradach poruszono sprawę zakwestionowanego mandatu E. Tomiaka (PPR), który pełnił funkcję urzędnika Urzędu Miasta i przeszedł w dniu obrad na etat służby państwowej w charakterze statystyka. Po tym oświadczeniu rozwinęła się dyskusja, w której zarzucono E. Tomiakowi współpracę z Niemcami i złe traktowanie robotników w fabryce Böhma w Andrychowie w czasie okupacji niemieckiej¹⁷. E. Tomiak odparł zarzuty i w efekcie złożył oświadczenie o zrzeknięciu się mandatu członka MRN. W wyniku obrad Delegatem do PRN w Wadowicach został wybrany W. Walusiak. W skład Prezydium MRN weszli S. Laskowski (SD) jako przewodniczący, W. Walusiak (PPR) jako zastępca i trzech członkowie, a ZM reprezentowali W. Żywiół (PPR) jako burmistrz, Andrzej Pękala (PPS) jako zastępca i trzech członkowie¹⁸. Ponieważ ówczesny wiceburmistrz J. Pękala został wybrany do MRN i złożył ślubowanie 1 sierpnia, nierozwiązana została kwestia wyboru nowego zastępcy burmistrza Andrychowa. Na stanowisko wiceburmistrza przedstawiono kandydaturę A. Stuglika (bezpartyjny) oraz Andrzeja Pękali (PPS). Ostatecznie funkcja zastępcy przypadała A. Pękali¹⁹.

11 kwietnia 1948 r. odbyło się posiedzenie inauguracyjne Zarządów Miejskich PPS i PPR w lokalu PPS w Andrychowie. Obecnych było dziesięciu członków PPS oraz sześciu członków PPR. B. Zaręba (PPS) zwrócił uwagę, że ci członkowie PPS i PPR, którzy dostali się do struktur partii i działają na jej szkodę, powinni zostać usunięci z jej szeregów. W. Żywiół omówił sprawę zjednoczenia partii oraz ich dążenia do jednego celu, tj. do utrzymania pokoju poprzez zjednoczenie PPS i PPR, podczas gdy [- -] *blok zachodni dąży do rozbicia socjalizmu*. Zebrani członkowie podkreślali podczas zebrania, że PPS i PPR powinny zjednoczyć się i utworzyć jedną partię. Jednocześnie zwracali uwagę na możliwość podjęcia walki z przeciwnikami zjednoczenia obu ugrupowań politycznych²⁰.

15 grudnia 1948 r. odbyło się 52. nadzwyczajne posiedzenie MRN w Andrychowie z okazji kongresu zjednoczeniowego PPR i PPS w Warszawie. ZM reprezentowali m.in. burmistrz W. Żywiół i wiceburmistrz A. Pękala. W uroczystym posiedzeniu wzięły udział liczne reprezentacje partyjne, związki zawodowe, organizacje społeczne i gospodarcze oraz dyrekcje zakładów pracy w Andrychowie²¹. Jeden z radnych miasta, B. Zaręba wygłosił okolicznościowe przemówienie, w którym [- -] *odzwierciedlił*

¹⁷ Ibidem, k. 87.

¹⁸ Ibidem, k. 92.

¹⁹ Ibidem.

²⁰ APKr/OiV, Komitet Powiatowy PPR w Wadowicach (dalej: KP PPRWad), sygn. 29/2112/10, Protokoły zebrań KM PPR w Andrychowie i Wadowicach 1947-1948, k. 6.

²¹ APBB, ZMA 13, sygn. 13/516, k. 513.

przebieg walk i trudności, jakie miały dwie bratnie partie do pokonania poczynszy od roku 1945 do zjednoczenia się. Podkreślił on, że droga ta była ciężka, lecz została stopniowo pokonana. Okres od 1945 r. do zjednoczenia partii podzielił na trzy etapy. Pierwszy etap to okres budowania tzw. demokracji ludowej. Drugi etap to [- -] okres 4-letni, w którym to czasie potrafiąco w dużej mierze zagoić zadane narodowi polskiemu rany. W trzecim etapie usunięto z PPR i PPS reakcyjnych polityków i realizowano [- -] dążenia do społeczeństwa bezklasowego. B. Zaręba stwierdził, że PZPR pokona trudności i doprowadzi do [- -] zjednoczenia wszystkich ludzi dobrej woli. Członkowie MRN żywili nadzieję, iż [- -] Zjednoczona Partia powiedzie naród poprzez postęp, oświatę i kulturę, poprzez twardą pracę robotnika, chłopca i inteligenta do Polski Socjalistycznej. MRN postanowiła również pracować intensywniej na terenie Andrychowa i zwiększyć swoje wysiłki w dziedzinie życia gospodarczego i społecznego²². Po odczytaniu rezolucji zebrani skandowali hasła związane z utworzeniem PZPR, m.in. *Witamy Nową Zjednoczoną Partię Polityczną, Niech żyje Polska Ludowa i jej rząd, Niech żyje Polska Zjednoczona Partia Robotnicza, Niech żyje pokój*²³.

Informacje o liczbie i rodzajach posiedzeń odbytych przez andrychowską MRN od 1945 r. do 1950 r. zawiera tabela nr 1.

Tabela 1

Zestawienie posiedzeń odbytych przez MRN w Andrychowie od 1 lutego 1945 r. do 25 maja 1950 r.

Rok	Liczba posiedzeń			Uwagi	Suma
	zwyczajnych	nadzwyczajnych	uroczystych		
1945	12	0	1	-	13
1946	11	0	2	-	13
1947	13	2	0	-	15
1948	20	2	0	-	22
1949	16	3	0	jedno posiedzenie żałobne	19
1950	5	0	1	-	6
Suma					88

Źródło: opracowanie własne na podstawie: APBB, ZMA 2, sygn. 13/516, k. 1.

²² Ibidem, k. 514.

²³ Ibidem, k. 515.

Tabela nr 1 ilustruje zmiany w liczbie odbytych spotkań przez MRN w Andrychowie w latach 1945-1950. Występowały trzy rodzaje posiedzeń: zwyczajne, nadzwyczajne i uroczyste. Łącznie Miejska Rada Narodowa odbyła 88 posiedzeń. Najwięcej (77) odbyło się posiedzeń zwyczajnych, a najmniej (4) – posiedzeń uroczystych. Największa liczba posiedzeń przypada na rok 1948 (22) i 1949 (19), a najmniejszą liczbę posiedzeń można zaobserwować w 1950 r. (6). Posiedzenia nadzwyczajne nie miały miejsca w latach: 1945, 1946 i 1950. Natomiast posiedzenia uroczyste nie odbyły się w latach 1947-1949. W latach 1945-1946 odbyło się po 13 spotkań w każdym roku. Wynika to z ukształtowania się nowych władz na terenie miasta po zakończeniu wojny.

Pracownicy umysłowi pracujący w Urzędzie Miasta byli natomiast podzieleni na sześć kategorii w zależności od płacy, która przysługiwała pracownikowi na danym stanowisku. Informacje te zostały przedstawione tabeli nr 2.

Tabela 2

Wysokość płac urzędników Urzędu Miasta Andrychów (stan na kwiecień 1945 r.)

Kategoria	Płaca zasadnicza	Dodatek wojenny (doliczany do płacy zasadniczej)	Osoba, której przysługuje płaca	Liczba osób, którym przysługuje płaca
I	1000 zł	600 zł	burmistrz	1
II	800 zł	600 zł	wiceburmistrz i sekretarz	2
III	600 zł	490 zł	kierownicy biur (referenci)	11
IV	400 zł	430 zł	Siły biurowe	22
V	200 zł	370 zł	pomocnicze siły biurowe	29
VI	100 zł	300 zł	praktykanci biurowi	1

Źródło: opracowanie własne na podstawie: APBB, ZMA 13, sygn. 13/516, k. 45.

Najwyższą pensję otrzymywali burmistrz, wiceburmistrz i sekretarz. Pod względem liczebnym największą grupę pracowników umysłowych tworzyły tzw. siły biurowe oraz pomocnicze siły biurowe. W skład tych grup wchodziło łącznie 51 osób.

3. WALKA Z ORGANIZACJAMI ANTYKOMUNISTYCZNYMI I PRZECIWNIKAMI POLITYCZNYMI

Utrwalenie nowej, komunistycznej władzy w Andrychowie wiązało się z rozpoczęciem walki z miejscowymi organizacjami antykomunistycznymi, jak również z przeciwnikami politycznymi. Do działań tych organizacji należało m.in. zastraszanie działaczy partyjnych, nawoływanie do bojkotu nowych władz i przeprowadzonych reform rolnych oraz przenikanie do szeregów wojska i milicji²⁴. Wiosną 1946 r. organizacje prowadziły już jawną działalność. Istniało sześć takich organizacji na terenie powiatu wadowickiego: grupa „Groma” (300 osób), „Błyskawicy”, „Pruda” (200 osób), „Burzy” (24 osoby), „Pelca” (15 osób) i „Żbika” (18 osób)²⁵. Grupa „Błyskawicy” działała na terenie powiatu wadowickiego w latach 1945-1946 i była powiązana z dowódcą podhalańskim, Józefem Kurasiem, ps. Ogień. Dowódcą tej organizacji był Franciszek Łuczak, ps. Wróbel i liczyła ona ok. 200 osób²⁶. Od 1947 r. na terenie Andrychowa działała grupa „Wołka”, której powiązania sięgały powiatu żywieckiego. Organizacje walczące z władzą komunistyczną rabowały mienie publiczne, napadały na działaczy partyjnych, funkcjonariuszy MO, UB i wojska.

Zdaniem komunistów stan bezpieczeństwa w powiecie wadowickim we wrześniu 1946 r. uległ pewnej poprawie, mimo że w południowej i wschodniej części powiatu działały organizacje walczące z komunistami. Odnotowano 23 rabunki i pobicia oraz dwa morderstwa. W północnej i zachodniej części sytuacja względnie się ustabilizowała, że [- -] *nie licząc szeregu wypadków rabunku i pobicia naszych towarzyszy i często bezpartyjnych*. Jedną z przyczyn takiej sytuacji było złe funkcjonowanie Ochotniczej Rezerwy Milicji Obywatelskiej. Zorganizowanych i uzbrojonych było 67 ludzi, m.in. w Andrychowie. Praca nad organizowaniem ORMÓ była wadliwa i z tego powodu utrudniona, ponieważ powiatowa komenda MO była obsadzana przez osoby związane z PSL²⁷. Po rozwiązaniu Stronnictwa wzrosła działalność grup antykomunistycznych. Osoby kierujące akcjami i członkowie tych organizacji należeli do SD, PPS i OM TUR²⁸. W kwietniu 1946 r. grupy walczące z władzą komunistyczną zwiększyły swoją działalność na terenie Andrychowa. Liczący ok. 60 ludzi oddział dokonał napadu na posterunek MO oraz Spółdzielnię²⁹. W połowie września 1945 r.

²⁴ A. Zwoliński, *Miasto Ankwcizów. Z dziejów Andrychowa*, Andrychów 1993, s. 122.

²⁵ APKr/OIV, KP PPRWad, sygn. 29/2112/15, Miesięczne sprawozdania opisowe KP PPR 1945-1948, k. 24.

²⁶ A. Zwoliński, *op. cit.*, s. 122.

²⁷ APKr/OIV, KP PPRWad, sygn. 29/2112/15, k. 31.

²⁸ Ibidem, k. 30.

²⁹ Ibidem, k. 20.

aktywność podziemia zmalała, jednak w ostatnich dniach miesiąca akcje nasiliły się. Prawie każdej nocy zdarzały się napady na członków partii, na bezpartyjnych polityków i posterunki MO. W skutek tych akcji wielu działaczy zdecydowało się opuścić partię³⁰. Zdarzały się wypadki, że grupy antykomunistyczne dokonywały akcji w biały dzień³¹.

UB i MO nie były w stanie opanować sytuacji, ponieważ realizowały odgórnie inne rozkazy. Nie otrzymywały żadnej pomocy ze swych komend wojewódzkich. Znajdująca się w tym czasie w Andrychowie jednostka Wojska Polskiego stłumiła działalność organizacji antykomunistycznych na tym terenie. Wspólnie z MO do walki z podziemiem stanęli członkowie ZWM, działacze byłej Komunistycznej Partii Polski oraz członkowie PPR. W 1946 r. w Andrychowie powołano do życia ORMO, która rekrutowała się z członków partii i ZWM. Jej pierwszym komendantem został przewodniczący ZWM, Michał Tomiak. Powołanie ORMO przyczyniło się do rozbicia podziemia. We wrześniu 1946 r. na pięć ośrodków, w których istniały drużyny ORMO, trzy były w gminie Andrychów. Akcje prowadzone w 1946 r. i w pierwszych miesiącach 1947 r. przyczyniły się do likwidacji grup walczących przeciwko komunistom. Grupę „Mściciela” rozbito w Choczni. Działającą na terenie Roczyn organizację „Kozłowskiego” rozbito, a jej przywódcę postrzelono. W 1947 r. 37 członków grupy „Kozłowskiego” zasiadło na ławie oskarżonych³².

Utrwalenie władzy przez komunistów oznaczało walkę z przeciwnikami politycznymi, również na terenie miasta. Andrychowska placówka AK nie ujawniła się po zakończeniu wojny. Tylko jeden z członków zgłosił swą przynależność. Ludwik Then, zarządca lasów okręgu Porąbka-Rzyki, członek placówki AK, który współpracował z Tadeuszem Wolfem, został aresztowany po wojnie i postawiony przed sądem wojskowym w Krakowie. Dzięki zeznaniom wielu świadków i podpisanej przez mieszkańców Porąbki petycji został zwolniony³³. Po powrocie do Polski w styczniu 1945 r., pochodzący z Zagórnika Józef Herzog, legionista Piłsudskiego, żołnierz w wojnie polsko-bolszewickiej, major kampanii wrześniowej, a potem jeńiec niemiecki, został aresztowany, ale udało mu się uciec. Ukrywał się w Krakowie, a później w Sosnowcu. W październiku 1945 r. wytropiło go UB. Po śledztwie i torturach został skazany za rzekomą współpracę z wywiadem amerykańskim na dziewięć lat więzienia. Został zwolniony na mocy amnestii i po pięciu latach wrócił do Krakowa. Odnowił kontakty

³⁰ Ibidem, k. 7.

³¹ Ibidem, k. 10.

³² M. Kulczykowski, *op. cit.*, s. 111-112.

³³ M. Biel-Pająkowska, *W wicherze chwały odpłyniesz...*, „Nowiny Andrychowskie” 1992, nr 4, s. 4.

ze swymi znajomymi z Legionów. Wykorzystując swe znajomości, nawiązał kontakt z władzami RP na uchodźstwie i Instytutem Józefa Piłsudskiego w Londynie³⁴.

Ofiarą prześladowań komunistycznych był także Adam Wietrzny, burmistrz Andrychowa w latach 1934-1939. W 1940 r. aresztowało go Gestapo i został przewieziony do Bielska, gdzie po pewnym czasie zwolniono go w wyniku interwencji andrychowskiego kierownika Urzędu Pracy (niem. *Arbeitsamt*) i na podstawie przedłożonej opinii lekarskiej. Pracował następnie na stanowisku księgowego w fabryce papieru w Czańcu. Po wyzwoleniu został aresztowany przez funkcjonariuszy NKWD, ale przywrócono mu wolność w zamian za złoty zegarek, który dostarczyła jego rodzina. Na polecenie miejscowych władz zajął się uruchomieniem zakładów papierniczych w Czańcu i Wadowicach. W 1950 r. aresztowało go UB i w krakowskim więzieniu spędził osiem miesięcy. Podczas rozprawy sądowej został uniewinniony, zrehabilitowany i zwolniony. Podjął pracę w andrychowskim Banku Spółdzielczym, gdzie doczekał emerytury³⁵.

Represje polityczne zaczęły obejmować także duchownych. Przykładem takiej osoby był ks. Józef Sanak. W 1942 r. przybył do Andrychowa. W parafii św. Macieja w Andrychowie objął funkcję wikarego, którą pełnił do zakończenia II wojny światowej. W czasie okupacji współpracował z Andrzejem Harapem, dowódcą oddziału AK na terenie Andrychowa. W swoim mieszkaniu ksiądz przechowywał broń partyzantów. W 1945 r. ks. Sanak rozpoczął pracę jako katecheta w andrychowskich szkołach³⁶. 23 października 1950 r. został aresztowany, a 5 maja 1951 r. skazany przez Sąd Rejonowy w Katowicach na osiem lat więzienia za szpiegostwo i usiłowanie obalenia ustroju w Polsce. Postawiono mu zarzut, że wypowiedział znanego z konspiracji Mariana Sordyła, który w tym czasie ukrywał się przed władzami komunistycznymi. Oskarżono go także o antysocjalistyczne wypowiedzi podczas lekcji religii z młodzieżą. 20 października 1955 r. ks. Sanaka zwolniono z więzienia, zawieszając pozostałe lata odbywania kary³⁷.

4. REFERENDUM LUDOWE W 1946 R.

13 maja 1946 r. naczelnik Wydziału Społeczno-Politycznego Urzędu Wojewódzkiego w Krakowie, Józef Lis przesłał do Starosty Powiatu w Wadowicach w okolicy Ministera Administracji Publicznej i Ministera Ziem Odzyskanych. Dotyczył on

³⁴ P. Boroń, *Na stos rzuciliśmy swój życia los...*, „Nowiny Andrychowskie” 1991, nr 12, s. 1, 5.

³⁵ M. Biel-Pająkowska, *W dwudziestą rocznicę śmierci Adama Wietrzego*, „Nowiny Andrychowskie” 1993, nr 1, s. 10.

³⁶ I. Żmija, *Z archiwum x proboszcza*, „Nowiny Andrychowskie” 2008, nr 3, s. 6.

³⁷ *Ibidem*, s. 7.

czynności władz administracji ogólnej i samorządu w związku z przeprowadzeniem głosowania ludowego oraz natychmiastowego przystąpienia do przewidzianych w okólniku czynności³⁸. Zamówione w andrychowskiej drukarni w maju druki na spisy wyborcze zostały dostarczone wszystkim urzędnikom gminnym. Wyjątkiem była gmina Zawoja, ponieważ nikt nie zgłosił się po ich odbiór. 27 maja zamówiono w drukarni obwieszczenia o podziale powiatu wadowickiego na obwody do głosowania, które zostały rozpowszechnione 31 maja³⁹. Andrychów, Kalwaria Zebrzydowska i Zator zostały poinformowane przez Starostwo Powiatu Wadowickiego o rozporządzeniu Ministerstwa Administracji Publicznej. Zarządziło ono niezwłocznie odwołanie planowanych na 30 czerwca imprez sportowych, widowisk, zabaw itp. Wydano również zakaz sprzedaży i podawania napojów alkoholowych 29 i 30 czerwca. Obwieszczenie Ministerstwa Administracji Publicznej należało rozkleić w miastach najpóźniej do 28 czerwca 1946 r.⁴⁰

Przydziem Powiatowej Rady Narodowej w Wadowicach ogłosiło, że 30 czerwca na terenie powiatu wadowickiego odbędzie się referendum ludowe, które będzie trwać od godziny 9.00 do 21.00. W związku z głosowaniem powiat wadowicki został podzielony na 73 obwody do głosowania. Mieszkańcy powiatu głosowali w lokalach obwodowej komisji, a każdy obywatel oddawał głos w obwodzie, w którym posiadał miejsce zamieszkania⁴¹. Andrychów został podzielony na dwa obwody. Przewodniczącym obwodu nr 4 został W. Żywioł, a jego zastępcą A. Prus (PPS). J. Pękała (PPR) pełniący funkcję przewodniczącego oraz jego zastępcą S. Laskowski (SD) zasiedli w komisji obwodu nr 5. W każdym z obwodów powołano czterech członków Komisji oraz czterech zastępców⁴². Starosta Powiatu Wadowickiego oddelegował do komisji obwodowej nr 4 Mieczysława Górkiewicza (PPS), pełniącego funkcję członka komisji, oraz Stefana Klimalę, zastępcę Górkiewicza. Do komisji obwodowej nr 5 oddelegowano Józefa Olejowskiego (PPS) i jego zastępcę, Władysława Puchałę (PPS)⁴³. Obwód nr 4 znajdował się w budynku ZM przy Rynku i mogli w nim głosować mieszkańcy budynków od nr 1 do nr 300 włącznie. Andrychowianie zamieszkujący domy od nr 301 do nr 727 brali udział w referendum ludowym w obwodzie nr 5, którego siedziba mieściła się w budynku Sądu Grodz-

³⁸ APBB, SW 56, sygn. 13/364, k. 21.

³⁹ Ibidem, k. 369.

⁴⁰ Ibidem, k. 47.

⁴¹ Ibidem, k. 195.

⁴² Ibidem, k. 135.

⁴³ Ibidem, k. 235.

kiego przy ul. Krakowskiej⁴⁴. W obwodzie nr 4 uprawnionych do głosowania było 1.407 mieszkańców, natomiast w obwodzie nr 5 – 1555⁴⁵. W komisji obwodowej nr 4 liczba mieszkańców uprawnionych do głosowania, którzy zostali dopisani na dodatkowe listy, wynosiła 30 osób. Natomiast w komisji obwodowej nr 5 do listy dopisano 8 osób, a 2 skreślono z list głównych⁴⁶.

21 czerwca Sztab Grupy Operacyjnej w powiecie wadowickim opracował rozkaz dla dowódców podgrup przy obwodach w powiecie i szkic dla każdej podgrupy z zaznaczeniem punktów obwodowych. Dowódcom grup zostały przydzielone oddziały MO i członkowie różnych organizacji cywilno-państwowych, którzy z nimi współpracowali. Szefem Sztabu Grupy Operacyjnej został por. Jędruszczak, a dowódcą Grupy Operacyjnej – kpt. Szarlat⁴⁷. Dowódcą grupy miasta Andrychów nr 3 został por. Stanisław Palac, który otrzymał podgrupy: Targanice, Rzyki, Ponikiew i Wieprz. Do dyspozycji dowódcy podgrupy Andrychów przydzielono jeden samochód osobowy, a resztę środków transportu należało zmobilizować i zorganizować na miejscu. Po całkowitym zakończeniu głosowania dowódca podgrupy Andrychów musiał zorganizować transport urn, z którymi udał się do Wadowic⁴⁸. 2 lipca Zarząd Gminny w Andrychowie przedłożył Starostwu Powiatowemu w Wadowicach rachunki za wydatki związane z przeprowadzeniem referendum. Całkowity koszt wyniósł 10.950 zł, na który złożyły się następujące rachunki: za koszty ogólne z gminy (3.730 zł), za druki z Wydziału Powiatowego (1.270 zł) i za wykonanie siedmiu urn (5.950 zł)⁴⁹. 1 lipca 1946 r. Starosta Powiatu Wadowickiego przesłał sprawozdanie z przebiegu referendum ludowego do Wydziału Społeczno-Politycznego Urzędu Wojewódzkiego w Krakowie. Przez cały okres prac przygotowawczych działała akcja propagandowa, która przejawiała się m.in. w kolportowaniu ulotek, rozklejaniu plakatów i organizowaniu wieców przez poszczególne partie polityczne. Frekwencja mieszkańców powiatu w referendum ludowym wynosiła 90%, a [- -] *obywatele z godnością przystąpili do tak ważnego aktu*. Po zakończeniu głosowania urny z głosami z Obwodowych Komisji Głosowania Ludowego zostały przewiezione pod ochroną wojska do budynku Starostwa Powiatowego w Wadowicach. Tutaj dokonano obliczeń głosów, które zostały już o godzinie 1:30 dostarczone⁵⁰.

⁴⁴ Ibidem, k. 201.

⁴⁵ Ibidem, k. 309.

⁴⁶ Ibidem, k. 313.

⁴⁷ Ibidem, k. 49.

⁴⁸ Ibidem, k. 53.

⁴⁹ Ibidem, k. 579.

⁵⁰ Ibidem, k. 567.

5. KONSEKWENCJE II WOJNY ŚWIATOWEJ I REJESTRACJA SZKÓD WOJENNYCH

Po zakończeniu II wojny światowej zarządy miejskie i wiejskie powiatu wadowickiego i województwa krakowskiego przystąpiły do spisu szkód wojennych. Rejestracji podlegały szkody wojenne spowodowane przez wojska i władze niemieckie, jak i przez inne wojska. Poszkodowani mieli obowiązek podawać straty we własnym interesie, legitymować się dowodem tożsamości i przyprowadzić co najmniej dwóch świadków w celu dostarczenia władzom zaświadczeń, orzeczeń, rachunków i innych dowodów w związku z ustaleniem rozmiaru strat. Rejestracji podlegały wszelkie szkody niematerialne (osobowe), materialne (rzeczowe) i inne (np. pretensje zgłaszane przez mieszkańców). Za szkodę uznawano także przedmioty oddane w ramach kontyngentu. Wszelkie straty szacowano według cen obowiązujących 31 sierpnia 1939 r. i wyłącznie podane w złotych⁵¹. Akcja rejestracji szkód wojennych miała charakter społeczny i ogólnopństwowy oraz nie stanowiła jakiegokolwiek źródła dochodowego. Poszkodowany pokrywał jedynie koszt nakładu formularzy opisowych i innych druków związanych z tą akcją w wysokości 4 zł. Rejestracji podlegały jedynie szkody indywidualne, tj. szkody osób fizycznych i prawnych⁵². Nie można było wprowadzać żadnych zmian w formularzu rejestracyjnym, a wypełnione kwestionariusze należało zwracać partiami do Starostwa Powiatowego, nie czekając na zakończenie całej akcji spisowej. Zarządy miejskie i wiejskie prowadziły u siebie dziennik wniosków, do których wprowadzano wszystkie wypełnione ankiety. Poświadczenie przyjęcia wniosku w sprawie rejestracji szkód wojennych wystawiały zarządy miejskie⁵³.

23 października 1945 r. burmistrz W. Żywioł przesłał wykaz szkód wojennych w Andrychowie do Powiatowego Komitetu Odbudowy działającego przy Starostwie Powiatowym w Wadowicach. Straty zostały oszacowane na kwotę w wysokości 12.979.740 zł⁵⁴. 21 listopada 1945 r. w związku z rozporządzeniem Urzędu Województwa Krakowskiego zarządzono definitywne zakończenie prac związanych z rejestracją szkód wojennych. Do 28 listopada należało zakończyć wszelkie prace i rozpocząć przyjmowanie od stron kwestionariuszy szkód wojennych. 30 listopada strony musiały przedłożyć wszystkie zebrane kwestionariusze Starostwu Powiato-

⁵¹ APBB, ZMA 27, sygn. 13/516, Akta dotyczące szkód wojennych – regulamin dla miast i wsi dotyczących szkód wojennych, zestawienie domów zniszczonych w czasie działań wojennych, k. 31.

⁵² Ibidem, k. 32.

⁵³ Ibidem, k. 33.

⁵⁴ Ibidem, k. 57.

wemu, przedstawiając jednocześnie ogólną liczbę wypełnionych i przedłożonych ankiet oraz ogólną sumę szkód w pieniądzu. Zgłaszających po tym terminie swe szkody należało skierować najpóźniej do 10 grudnia do referatu Szkód Wojennych w Starostwie Powiatowym⁵⁵.

Dane dotyczące zniszczonych domów w 1945 r. zostały przedstawione w tabeli nr 3.

Tabela 3

Zestawienie liczby domów zniszczonych w wyniku działań wojennych z uwzględnieniem procentowego stopnia zniszczenia budynku (stan na 1945 r.)

Stopień zniszczenia budynku w %	Nazwa ulicy	Liczba domów	Suma
10 – 30	Beskidzka	12	95
	Bobrowskiego	10	
	Floriańska	3	
	Garncarska	8	
	Grunwaldzka	2	
	Kościuszki	2	
	Krakowska	22	
	Pańska Góra	4	
	Pod Olszyny	10	
	Rynek	8	
	Szewska	1	
	Targowa	2	
	Tkacka	1	
	Traugutta	1	
	Zarzecze	1	
30 – 60	Aleja Zdrowia	6	12
	Żwirki i Wigury	2	
	Bobrowskiego	2	
	Kościuszki	1	
	Krakowska	6	
	Pańska Góra	1	
Szewska	1	1	
Tkacka	1		

⁵⁵ Ibidem, k. 13.

60 – 90	Krakowska	1	2
	Pańska Góra	1	
100	Garncarska	1	8
	Krakowska	5	
	Pańska Góra	1	
	Szewska	1	
Suma			117

Źródło: opracowanie własne na podstawie: APBB, ZMA 2, sygn. 13/516, Zestawienie posiadzeń MRN w Andrychowie, k. 53-54.

Na podstawie danych przedstawionych w tabeli nr 3 można stwierdzić, że w wyniku działań wojennych zostało zniszczonych w sumie 117 domów, które znajdowały się przy różnych ulicach w mieście. Najwięcej zniszczonych domów (34) zlokalizowanych było przy ulicy Krakowskiej. Przy opracowaniu tabeli zostały uwzględnione cztery stopnie procentowego zniszczenia budynku, tzn. I°: 10 – 30%, II°: 30 – 60%, III°: 60 – 90% i IV°: 100%. Najwięcej, bo 95 domów, uległo nieznacznemu zniszczeniu (10 – 30%), natomiast najmniejsza liczba domów (2) została zniszczona w przedziale od 60% do 90%. Domy przy ulicy Krakowskiej i Pańska Góra zostały objęte wszystkimi stopniami zniszczenia. Spośród wymienionych ulic, najmniej ucierpiały domy, które były zlokalizowane przy ulicach Traugutta i Zarzecze – zostały objęte wyłącznie I° zniszczenia (po jednym domu przy każdej z ulic).

Dane o liczbie mieszkańców Andrychowa w lutym 1945 r. zostały przedstawione w tabeli nr 4.

Tabela 4

Liczba mieszkańców miasta Andrychów (stan na 25 lutego 1945 r.)

Wiek Płeć	od 1 roku życia do 18 lat	od 18 lat do 50 lat	50 lat i więcej	Suma
Mężczyźni	946	1038	299	2283
Kobiety	886	1380	508	2774
Suma	1832	2418	807	5057

Źródło: opracowanie własne na podstawie: APBB, SW 29, sygn. 13/364, Sprawy podziału terytorialnego – ilościowe zestawienie i terytorialne rozmieszczenie ludności pow. wadowickiego; wykazy gm. wiejskich i miejskich pow. wadowickiego, wykazy władz i urzędów oraz podległych im przedsiębiorstw, k. 81-83.

Jak pokazuje tabela nr 4 liczba mieszkańców w dniu 25 lutego 1945 r. wynosiła 5057 osób, z czego kobiety stanowiły ok. 54,85% wszystkich mieszkańców, natomiast mężczyźni 45,14%. Największą grupę wiekową reprezentowały osoby mające od 18 do 50 lat. W porównaniu do dwóch pozostałych grup wiekowych (od 1 roku życia do 18 lat oraz od 50 lat i powyżej), najwięcej było w tej grupie kobiet (1380). Najmniejszą grupę wiekową tworzyły osoby mające od 50 lat i więcej.

6. POLITYKA SOCJALNA WŁADZ ANDRYCHOWA

7 lutego 1945 r. odbyło się posiedzenie ZM, podczas którego S. Dudzik i W. Buda przedstawili sprawy mieszkań, sklepów i warsztatów w mieście. Postanowiono, że sprawy kupców i rzemieślników będą rozpatrzone na osobnym posiedzeniu Zarządu. Dom Feliksa przy Rynku 7 postanowiono przeznaczyć na stałe mieszkanie dla burmistrza⁵⁶. W. Buda zreferował sytuację związaną z magazynami i obiektami przemysłowymi. Na posiedzeniu poruszono także problemy socjalne, m.in. rozdział mleka dla biedniejszych mieszkańców oraz utworzenie Komitetu Kooperatywnego, w którego sprawie należało się najpierw porozumieć z władzami w Wadowicach. Sekcji przewodniczącego miejskiego tartaku „Las” w Andrychowie postanowiono tymczasowo przydzielić i oddać pod opiekę ładownię drzewa przeznaczoną Zarządowi Lasów Rzyki. A. Stuglik poruszył na zebraniu sprawę uruchomienia szkoły w Andrychowie⁵⁷.

W 1946 r. została wybrana Miejska Komisja Opieki Społecznej, w skład której weszli Ludwik Borgosz jako przewodniczący, Aleksander Babiński jako zastępca i trzech członkowie. Komisja współpracowała z opiekunem społecznym, Stanisławem Maziarzem przy udzielaniu zapomóg i zaopatrzeń dla repatriantów, jeńców, ofiar wojny i miejscowych podopiecznych, jak również pomagała w prowadzeniu kuchni. Po śmierci S. Maziarza opiekunem społecznym został wybrany przez MRN A. Babiński. Funkcję tę sprawował w latach 1946-1948, lecz [- -] *z powodu braku czasu* [- -] *zrezygnował*. Na jego stanowisko wybrano A. Warchałę, który zrezygnował 9 kwietnia 1949 r. Zastąpił go Stanisław Kurzyniec, który sprawował tę funkcję do swej śmierci – do 10 maja 1950 r. MRN w Andrychowie na posiedzeniu 25 maja 1950 r. podjęła decyzję, aby wybrać M. Pudło na stanowisko opiekuna społecznego. Gminny Komitet Opieki Społecznej (dalej: GKOS) prowadził od 1946 r.

⁵⁶ Ibidem, k. 5.

⁵⁷ Ibidem, k. 6.

do 15 marca 1950 r. kuchnię powszechną, która wydawała codziennie ok. 5.055 bezpłatnych obiadów. Przeciętna wartość takiego obiadu wynosiła od 30 do 45 zł. Na mocy odgórnego polecenia wydanego z powodu braku odpowiedniej liczby podopiecznych w Andrychowie (tj. 100 osób) postanowiono zlikwidować kuchnię. W porozumieniu z Prezydium MRN Komitet *Caritas* wydawał talony na suchy prowiant dla 67 osób. Cena jednej paczki wynosiła 606,50 zł. Składała się z następujących produktów: 1 kg cukru, 4 kg chleba żytniego, 1 kg kaszy jęczmiennej i 50 dag margaryny.

GKOS w Andrychowie działał od 1 czerwca 1945 r. do 27 maja 1949 r. Prowadził agendy opieki społecznej i kuchnię dzięki pomocy dotacyjnej z rządu, gminy i składek członkowskich. Działalność Komitetu była kilka razy w roku kontrolowana przez organy Urzędu Wojewódzkiego, Starostwa Powiatowego i ZM. Natomiast na posiedzeniach, które Komitet odbywał każdego miesiąca, był stale obecny burmistrz lub wyznaczony przez niego pracownik miejski. Kontrole wykazywały pełne uznanie i poparcie dla pracy Komitetu, a poza formalnymi usterkami nie stwierdzały poważniejszych błędów lub niedociągnięć w jego działalności.

Od 28 maja 1949 r. agendy Komitetu przejął referent opieki społecznej ZM, który bezinteresownie wykonywał tę pracę. Również Komitet Opieki Społecznej przejął od 1 marca 1950 r. na podstawie odgórnego polecenia prowadzenie agend byłego *Caritas*. Wciąż jednak terenową opieką objęci byli podopieczni z Andrychowa, chociaż poprzednio *Caritas* działał na terenie całej parafii Andrychów (również w Roczynach, Targanicach i Sułkowicach). Dom Starców nadal funkcjonował, lecz brakowało w nim nowych sienników i pościeli, które należało nabyć. Ośmiu podopiecznych, którzy zamieszkiwali Dom Starców utrzymywany przez Prezydium MRN, otrzymywało miesięczną zapomogę w wysokości 1.000 zł. Gmina pokrywała z budżetu administracyjnego koszty związane z opałem, oświetleniem i utrzymaniem dwóch lokali. Podopieczni otrzymywali w zależności od odgórnego przydziału część ubrań, bielizny i obuwie. Rozdzielano komisyjne pieniądze dla najbardziej potrzebujących. Na Wielkanoc i Boże Narodzenie przekazywano podopiecznym specjalne paczki⁵⁸.

Przeprowadzone kontrole w zakładach pracy, urzędach, instytucjach, spółdzielniach i organizacjach społecznych przez Miejską Komisję Kontroli Społecznej przy MRN w Andrychowie (od 1946 r. do 1950 r.) przedstawia tabela nr 5.

⁵⁸ APBB, ZMA 6, sygn. 13/516, Sprawozdanie z działalności Miejskiej Komisji Opieki Społecznej za okres 1946-1950, k. 1.

Tabela 5

Zestawienie liczby przeprowadzonych kontroli w zakładach pracy, urządach, instytucjach, spółdzielniach i organizacjach społecznych przez Miejską Komisję Kontroli Społecznej przy MRN w Andrychowie w latach 1946-1950.

Rok	Liczba przeprowadzonych kontroli
1946	2
1947	4
1948	4
1949	18
1950	18
Suma	46

Źródło: opracowanie własne na podstawie: APBB, ZMA 12, sygn. 13/516, Sprawozdanie z działalności Miejskiej Komisji Kontroli Społecznej za okres 1946-1950, k. 1-2.

Na podstawie tabeli nr 5 można zaobserwować wzrost liczby przeprowadzonych kontroli przez Miejską Komisję Kontroli Społecznej od 1946 do 1950, a w latach 1949 – 1950 ich intensyfikację. Mogło to przypuszczalnie wynikać ze wzmożonego rozwoju gospodarczego Andrychowa pod koniec lat 40.

Począwszy od 1950 r. rozpoczęto budowę nowych budynków mieszkalnych i obiektów socjalnych. W tym roku oddano do użytku pierwsze bloki mieszkalne na osiedlu „Starowiejska I”⁵⁹. W latach 1946-1950 działała przy ZM w Andrychowie Komisja Drogowa, której przewodniczącym był inż. Waclaw Zarugiewicz. Jej członkami byli natomiast A. Pękała, J. Sordyl, S. Byrski i Stanisław Mikołajko. Głównym zadaniem Komisji było wykonywanie robót drogowych, m.in. naprawianie nawierzchni, układanie krawężników i płyt betonowych⁶⁰.

12 marca 1947 r. MRN podjęła uchwałę o powołaniu do życia Miejskiego Komitetu Radiofonizacji Kraju w Andrychowie (dalej: MKRK). W jego skład weszli Michał Pudło jako przewodniczący, Maria Zawila jako sekretarz, Alfred Warchał jako skarbnik oraz pięciu członków⁶¹. 25 maja 1948 r. odbyło się w biurze ZM posiedzenie organizacyjne Komitetu. Wśród obecnych byli m.in. W. Żywioł i M. Pudło. Rozpoczęto dyskusję na temat radiofonizacji miasta. W trakcie posiedzenia dokonano wyboru uzupełniającego do MKRK, w skład którego weszli M. Pudło jako przewod-

⁵⁹ M. Kulczykowski, *op. cit.*, s. 117.

⁶⁰ APBB, ZMA 11, sygn. 13/516, Sprawozdanie z działalności Komisji Drogowej za okres 1946-1950, k. 1.

⁶¹ APBB, ZMA 24, sygn. 13/516, Akta dotyczące radiofonizacji miasta – protokół z posiedzenia Miejskiego Komitetu Radiofonizacji Kraju, zarządzenia i korespondencja w sprawie uaktywnienia ich działalności, k. 6.

niczający, Władysław Ryłko jako zastępca, M. Zawila jako sekretarz oraz A. Warchał jako skarbnik. Na posiedzenie przybył także przebywający w Andrychowie delegat Polskiego Radia, który zaznajomił obecnych o pracach, jakie należało przedsięwziąć, aby radiofonizować miasto. Obecni na posiedzeniu zwrócili się do niego z prośbą o dostarczenie afiszy i reklam oraz list osób, które zadeklarowały się na odbiornik. Delegat oświadczył zebranim, że postara się umieścić głośnik publiczny na Rynku w Andrychowie⁶². 8 lutego 1949 r. M. Pudło skierował pismo do Wydziału Technicznego Polskiego Radia w Krakowie w celu instalacji radiowęzła w Andrychowie. Zwrócił się z prośbą o wysłanie delegata w celu zawarcia umowy i rozpoczęcia budowy linii radiowych. Do pisma przyłączyła się WSW, która [- -] *prosiła o przychylnie załatwienie radiofonizacji mieszkań swoich pracowników*⁶³. 16 lutego 1949 r. naczelnik Wydziału Technicznego Polskiego Radia w Krakowie, Wacław Baranowski skierował pismo do M. Pudło, w którym zakomunikował, że Andrychów został objęty planem rozbudowy radiofonii na rok 1949. Wydział Techniczny miał przystąpić do radiofonizacji miasta i gminy po sporządzeniu szczegółowych planów linii radiofonicznych i otrzymaniu materiałów budowlanych⁶⁴.

Prezydium Wojewódzkiej Rady Narodowej skierowało 22 kwietnia 1949 r. pismo, aby powołać do życia Komisję Społecznej Radiofonizacji Kraju w tych miejscowościach, w których nie prowadziły jeszcze działalności. Ze względów politycznych, kulturowych i społecznych do najważniejszych działań takiej Komisji należało upowszechnienie w jak najszerszej mierze korzystania z audycji radiowych. Komitet Radiofonizacji popularyzował korzystanie z radia, ale przedkładał także Wydziałowi Technicznemu Polskiego Radia opracowane wnioski w celu rozbudowy sieci radiofonicznej. Zbierane przez Komitet datki przekazywano na zakup sprzętu radiowego dla szkół i świetlic⁶⁵. 11 czerwca 1949 r. odbyło się posiedzenie MKRK w Andrychowie w celu omówienia realizacji radiofonizacji w mieście. Uczestniczyli w nim wzięli przedstawiciel Polskiego Radia Eugeniusz Ertel, burmistrz W. Żywioł, przedstawiciele PZPR Andrzej Oboza i Roman Szmalenberg oraz przewodniczący MKRK M. Pudło. Według E. Ertela i M. Pudło Polskie Radio przystąpiło do prac wstępnych, żeby radiofonizować osiedle robotnicze w Andrychowie. W wyniku porozumienia z PZPR MKRK w Andrychowie uzyskała lokal, w którym mieściła się niegdyś siedziba andrychowskiej PPS. Dwa lokale w budynku przeznaczono

⁶² Ibidem, k. 2.

⁶³ Ibidem, k. 10.

⁶⁴ Ibidem, k. 9.

⁶⁵ Ibidem, k. 8.

na urządzenie stacyjne i biuro, a jedno na mieszkanie dla konserwatora. Prace związane z radiofonizacją miasta zostały rozpoczęte 13 lipca 1949 r. Władze andrychowskie zwróciły się również z prośbą do Polskiego Radia w Krakowie o udzielenie kredytu na zrudiofonizowanie miasta⁶⁶.

7. PROBLEMY POWOJENNEGO SZKOLNICTWA W ANDRYCHOWIE I PRÓBY ICH PRZEZWYCIĘŻENIA

W latach 40. swoją działalność rozpoczęła Komisja Oświaty, która została utworzona na podstawie instrukcji o utworzeniu Rad Narodowych. Funkcję przewodniczących pełnili kolejno R. Opałko, J. Pękała, Jan Niemiec, Irena Karmowska i S. Byrski. Poszczególni członkowie Komisji zmieniali się w ciągu okresu sprawozdawczego zależnie od ich wyboru przez MRN. Od 1 stycznia 1946 r. do 22 czerwca 1950 r. odbyło się łącznie 20 posiedzeń, niezależnie od dwóch doraźnych posiedzeń, które były poświęcone uzupełnieniu i naprawie zniszczonego sprzętu szkolnego oraz jednego posiedzenia w sprawie zorganizowania Tygodnia Oświaty. Brak protokołów z poszczególnych posiedzeń Komisji Oświatowej od momentu jej powstania w 1946 r. do listopada 1949 r. utrudniał sporządzenie sprawozdania za cały okres jej działalności. Sprawozdanie zostało wykonane na podstawie trzech sprawozdań z działalności Komisji Oświatowej sporządzonych przez R. Opałkę, J. Pękałę i J. Niemca⁶⁷.

Komisja Oświatowa przy MRN w Andrychowie w myśl założeń i celów przez cały okres swego istnienia realizowała potrzeby miejscowego szkolnictwa i dbała równocześnie o potrzeby kulturalne miasta. Jej praca polegała na egzekwowaniu obowiązku szkolnego, na kontrolowaniu wykonania budżetów rocznych miejscowego szkolnictwa, na opiece nad zaniedbywanymi dziećmi, na braniu czynnego udziału w pracach Obywatelskiego Komitetu Budowy Szkoły Powszechnej w Andrychowie, na opiece nad Miejską Biblioteką Publiczną oraz na realizowaniu wszelkich prac zleconych przez MRN i władze nadrzędne. Pod koniec 1949 r. i w pierwszym kwartale roku następnego Komisja kładła główny nacisk na akcję zwalczania analfabetyzmu. Wszystkie miejscowe kursy dla analfabetów (w liczbie pięciu) były otoczone troskliwą opieką ze strony Komisji, w tym jeden kurs przy ZM został zorganizowany przez Komisję. Poza kontaktem ze słuchaczami i ich kierownikami Komisja przeprowadzała kontrole kursów dla analfabetów, jak również brała udział w egzaminach końcowych.

⁶⁶ Ibidem, k. 1.

⁶⁷ APBB, ZMA 6, sygn. 13/516, Sprawozdanie z działalności Komisji Oświaty za okres 1946-1950, k. 1.

Komisja Oświatowa w miarę swych możliwości starała się zawsze wypełniać powierzone jej zadania, co nie wyklucza braków i niedociągnięć, które można było zaobserwować w poszczególnych okresach jej pracy. Te braki i niedociągnięcia nie zawsze wynikały jednak z jej winy⁶⁸. Do głównych niedociągnięć w pracy Komisji, które utrudniały pełne wykonanie zadań i objęcia całej realizacji zagadnień oświatowych, należały:

Ciągła zmiana przewodniczących, co nie pozwoliło im na rozwinięcie własnej inicjatywy i realizację własnych założeń i wniosków, a także przeszkadzało w ciągłości pracy.

Brak kancelarii, przez co nie sporządzano protokołów i sprawozdań, a tym samym utrudniało to nowym przewodniczącym zorientowanie się w dotychczasowych pracach Komisji i w planowaniu prac w przyszłości.

Brak regularnych, comiesięcznych zebrań, co powodowało brak systematyczności w pracy koniecznej do realizacji zadań.

Brak ścisłej współpracy Prezydium MRN z Komisją Oświatową, co uwidaczniało się w załatwieniu przez Prezydium szeregu spraw bez porozumienia się z Komisją. Brak współpracy powodował, że przewodniczący nie zawsze miał pełny obraz prac oświatowych MRN⁶⁹.

Przed rozpoczęciem II wojny światowej w mieście działały dwie szkoły podstawowe, które swoją działalność wznowiły już 9 kwietnia 1945 r. Pracownicy Szkoły Podstawowej nr 1 napotkali trudności przy organizowaniu zajęć szkolnych, ponieważ w szkole brakowało podstawowego sprzętu i pomocy naukowych⁷⁰. Sale lekcyjne były skromnie wyposażone. Szkoła cierpiała na brak sali gimnastycznej, zatem uczniowie musieli wykonywać ćwiczenia na boisku sportowym. W zimie korzystali natomiast ze stoków Pańskiej Góry⁷¹. Do męskiej szkoły zapisało się 584 uczniów, których zorganizowano w 14 oddziałach. Do pracy w szkole zgłosili się prawie wszyscy nauczyciele, którzy pracowali w niej przed wojną. Ich liczba wynosiła 12 osób⁷². Pierwszym kierownikiem szkoły został Józef Nowakowski, który pełnił tę funkcję do stycznia 1949 r. Jego następcą (od 20 stycznia 1949 r.) został J. Niemiec, który kierował szkołą do końca roku szkolnego 1948/1949. W latach 1949-1951 funkcję kierownika powierzono T. Wolfowi⁷³. Wyniki nauczania

⁶⁸ Ibidem, k. 2.

⁶⁹ Ibidem, k. 3.

⁷⁰ *Dzieje i rozwój Szkoły Podstawowej nr 1 im. Tadeusz Kościuszki w Andrychowie 1791-2001*, red. J. Stawarz et al., Andrychów 2001, s. 63.

⁷¹ Ibidem, s. 100.

⁷² Ibidem, s. 63.

⁷³ Ibidem, s. 75.

sprawdzali nauczyciele w oparciu o czterostopniową skalę oceniania (niedostateczny, dostateczny, dobry i bardzo dobry). Program nauczania obejmował natomiast następujące przedmioty: religię, język polski, język niemiecki, matematykę, fizykę, chemię, biologię, geografę, muzykę, plastykę, historię oraz naukę o Polsce i świecie współczesnym. Szkoła była zlokalizowana w budynku Urzędu Miasta. W głównym budynku przeznaczono sale dla starszych roczników i dyrekcji. Sale lekcyjne, które znajdowały się w tylnej części gmachu, były przeznaczone dla uczniów z klas I-IV⁷⁴. Uczniowie szkoły męskiej uczyli się w godzinach popołudniowych w budynku szkoły żeńskiej. Sytuacja lokalowa szkoły męskiej w 1946 r. uległa znacznej poprawie, ponieważ uczniów z klas I-IV przeniesiono do czterech sal w oficynie Urzędu Miasta, natomiast z klas V-VII na drugie piętro Urzędu; zajmowano cztery sale oraz pomieszczenia przeznaczone na sekretariat. Bibliotekę odtworzono dzięki pomocy Apolinarego Wietrzego, który przekazał szkole dwie szafy i 200 książek.

Pragnąc zrealizować przedwojenne plany budowy szkoły bliźniaczej, powołano do życia Komitet Budowy Szkoły Męskiej w Andrychowie, który zebrał od miejscowej społeczności datki. Kopanie fundamentów rozpoczęto w 1946 r., a kamień węgielny uroczystie wmurowano 25 maja 1947 r. Budynek oddano do użytku 2 października 1949 r. Szkoła męska nie została jednak do niego przeniesiona, ponieważ zajęła go szkoła średnia. Podstawowa Szkoła Męska pozostała natomiast w budynku Urzędu Miasta⁷⁵. Szkoła była 7-klasowa od roku szkolnego 1945/1946 do roku szkolnego 1965/1966. Rok szkolny podzielony był na trzy okresy i taki stan obowiązywał do 1948 r. W ramach ideologicznej indoktrynacji uczniów urządzano uroczystości szkolne i akademie z okazji 1 maja, wybuchu rewolucji październikowej, bitwy pod Lenino czy wyzwolenia Andrychowa przez Armię Czerwoną. Organizowano też spotkania z przedstawicielami wojska, milicji i przemysłu⁷⁶.

W kwietniu 1945 r. powrócili uczniowie i przedwojenna kadra nauczycielska do obecnej Szkoły Podstawowej nr 2 im. Marii Konopnickiej. Stanowisko kierownika objęła w 1945 r. Wiktoria Dalewska. Problemem okazały się stacjonujące w budynku szkoły wojska radzieckie, które uniemożliwiały naukę od stycznia do kwietnia 1945 r. Dopiero 9 kwietnia 1945 r. rozpoczęto naukę. Udało się przezwyciężyć problem, aby odmalować i uporządkować sale lekcyjne. W 1948 r. naprawiono i przebudowano chodnik przed wejściem i odmalowano okna. W 1950 r. przeprowadzono remont dachu, który został dostosowany do dachu szkoły bliź-

⁷⁴ *Ibidem*, s. 97.

⁷⁵ *Ibidem*, s. 63.

⁷⁶ *Ibidem*, s. 64.

niaczej. Położono nowy parkiet w sali gimnastycznej. W 1945 r. wprowadzono tzw. komplety, które przewidywały, że w okresie jednego roku szkolnego przerabiano materiał przeznaczony na okres dwóch lat. W klasach szóstych wprowadzono naukę języka angielskiego. W 1948 r. pierwszy raz w kronice pojawił się termin *szkoła nr 1 i szkoła nr 2*. Patronką żeńskiej szkoły została św. Jadwiga⁷⁷.

8. PRÓBY UTWORZENIA 11-LETNIEJ SZKOŁY OGÓLNOKSZAŁCĄCEJ W ANDRYCHOWIE

Plany budowy szkoły średniej w Andrychowie zostały przedstawione już w 1939 r. przez burmistrza Adama Wietrznego. Wybuch wojny pokrzyżował jednak te zamiary. Po zakończeniu działań wojennych, 30 sierpnia 1945 r. odbyło się założycielskie posiedzenie koła obywatelskiego pod przewodnictwem Kaliksta Koniora w sprawie utworzenia prywatnego gimnazjum. W tym celu postanowiono wysłać delegację do Kuratorium w Krakowie. 9 września 1945 r. odbyło się pierwsze posiedzenie Rady Pedagogicznej Prywatnego Gimnazjum Koedukacyjnego im. Piotra Skargi w Andrychowie⁷⁸. Pierwszym dyrektorem szkoły została Otylia Szczerska, absolwentka filologii klasycznej na Uniwersytecie Jagiellońskim, która pełniła tę funkcję od 1 września do 1 października 1945 r.⁷⁹ Rok szkolny rozpoczęto 10 września 1945 r. Ówczesna liczba uczniów wynosiła 72 osoby. Po rezygnacji Szczerskiej Kuratorium Okręgu Szkolnego w Krakowie zatwierdziło na stanowisko dyrektora Bronisława Scheffnera⁸⁰. Pochodził ze Lwowa i poza posiadanymi kwalifikacjami do nauczania biologii uczył także geografii, fizyki i matematyki⁸¹. 17 kwietnia 1946 r. koło rodzicielskie otrzymało decyzję Kuratorium, na mocy której został uregulowany status prawny szkoły. 1 września 1947 r. Kuratorium w Krakowie zatwierdziło na stanowisku dyrektora Edwarda Türschmidta⁸². W latach 1933-1939 pełnił on funkcję dyrektora Podgórskiego Gimnazjum im. Tadeusz Kościuszki w Krakowie i posiadał uprawnienia do nauczania języka polskiego i łacińskiego. E. Türschmidt był dyrektorem szkoły do 31 sierpnia 1948 r., kiedy stanowisko po nim objęła

⁷⁷ *Jubileusz Szkoły Podstawowej nr 2 im. Marii Konopnickiej w Andrychowie 1889-1890 – 1999-2000*, praca zbiorowa, Andrychów 2000, s. 16.

⁷⁸ *Licium andrychowskie 1945-1995*, red. M. Biel et al., Kraków 1995, s. 15.

⁷⁹ *Ibidem*, s. 47.

⁸⁰ *Ibidem*, s. 15.

⁸¹ *Ibidem*, s. 48.

⁸² *Ibidem*, s. 16.

I. Karmowska. Pochodziła z Krakowa i była absolwentką filologii klasycznej na Uniwersytecie Jagiellońskim⁸³.

Ważnym wydarzeniem w okresie tworzenia szkoły była próba utworzenia 11-letniej szkoły ogólnokształcącej. W 1945 r. Komitet Rodzicielski założył Prywatne Koedukacyjne Liceum i Gimnazjum, którym jednocześnie zarządzał. Była to pierwsza i jedyna wówczas szkoła średnia na terenie miasta, które liczyło w 1945 r. 6.000 mieszkańców. Szkoła została ulokowana w budynku ZM. Z każdym następnym rokiem szkolnym skupiała coraz większą liczbę młodzieży miejscowej i zamiejscowej. W roku szkolnym 1948/1949 stan liczebny wynosił 123 uczniów i uczennic. Szkoła czerpała swoje dochody z wysokich opłat nałożonych na rodziców, które były konieczne do zaspokojenia bieżących potrzeb placówki. Na posiedzeniu 22 marca 1949 r. MRN postanowiła jednomyślnie zwrócić się z prośbą do Ministerstwa Oświaty w sprawie założenia na terenie Andrychowa 11-letniej szkoły ogólnokształcącej. 23 marca przewodniczący MRN, Mieczysław Gaik skierował za pośrednictwem Kuratorium Okręgu Szkolnego w Krakowie list w tej kwestii do Ministerstwa Oświaty w Warszawie. Aby poprzeć swoją prośbę, MRN przedstawiła różne motywy, które [- -] *członków Rady utwierdzały w przekonaniu, że założenie 11-letniej szkoły było jedynym słusznym wyjściem ze sytuacji, w której znalazła się miejscowa średnia szkoła ogólnokształcąca*. Ministerstwu przedstawiono obecny stan, w jakim znajdowało się ówczesne szkolnictwo w mieście⁸⁴.

W sprawie warunków lokalowych MRN oddała 11-letniej szkole ogólnokształcącej do dyspozycji nowocześnie urządzony budynek, w którym mieściła się ówczesna 7-klasowa szkoła podstawowa. Był on wyposażony w 20 sal szkolnych, gabinety pomocnicze, toalety, jadalnię, natryski, salę gimnastyczną oraz korytarze i hole. Plan budynku przewidywał jeszcze dobudowę trzech nowych sal lekcyjnych, zatem ich ogólna liczba miała wynosić 23. *Budynek stał w najpiękniejszej i najzdrowszej dzielnicy miasta na obszernej parceli, uzbrojonej, posiadającej 15.800 m² powierzchni*. [- -] *szkoła ta stanowiła jeden z najpiękniejszych budynków szkolnych w Polsce*. MRN zdawała sobie sprawę, że w momencie założenia 11-letniej szkoły ogólnokształcącej budynek stanie się własnością państwa. Rada chciała zapewnić uczniom bezpłatny dostęp do nauki oraz pomóc ich rodzicom⁸⁵. W liście do Ministerstwa Oświaty MRN poruszyła sprawę warunków gospodarczych i so-

⁸³ *Ibidem*, s. 48.

⁸⁴ APBB, ZMA 5, sygn. 13/516, Akta Komisji Oświaty – Likwidacja Prywatnego Gimnazjum Koedukacyjnego w Andrychowie. Sprawa założenia 11-letniej szkoły ogólnokształcącej – prośby przesłane do Ministerstwa Oświaty przez MRN, rady zakładowe i zakłady przemysłowe; sprawozdania delegata do Ministerstwa Oświaty w Warszawie w sprawie zorganizowania 11-letniej szkoły ogólnokształcącej, k. 4.

⁸⁵ *Ibidem*, k. 5.

cialnych miasta, które miały przekonać Ministerstwo o słuszności założenia szkoły. W kwestii gospodarki Andrychów został objęty Planem 6-letnim, który przewidywał, że liczba mieszkańców w jej końcowej fazie wzrośnie z 6.000 do 24.000 mieszkańców. Na terenie miasta zlokalizowano wiele obiektów przemysłowych, np. AZPB, WSW, przedsiębiorstwa prywatne i państwowe. Zatrudniały one wówczas łącznie 5.000 pracowników zamieszkujących teren Andrychowa. W 90% do 7-letniej szkoły podstawowej, jak i do Prywatnego Koedukacyjnego Gimnazjum uczęszczała młodzież z rodzin robotniczych i chłopskich. Z miesięcznej taksy, która wynosiła 1.700 zł, zarządy fabryk pokrywały 200 zł, a pozostałą różnicę musieli wpłacić rodzice tych uczniów. W skutek podwyższenia uposażeń nauczycielstwa szkolnictwa prywatnego przez Związek Nauczycielstwa Polskiego i podwyżki taksy do kwoty 2.000 zł, rodzice musieliby płacić miesięcznie 1.800 zł za każde dziecko. Przy większej liczbie dzieci, które kształcili rodzice, stanowiłoby to dla nich poważny problem finansowy⁸⁶.

MRN uważała za swój obowiązek, aby upomnieć się w Ministerstwie Oświaty o nieobciążanie robotników i chłopów wygórowanymi opłatami szkolnymi, które były sprzeczne z zasadą bezpłatnego nauczania. Rada uważała również, że młodzież Andrychowa zasługiwała na kształcenie się w 11-letniej szkole ogólnokształcącej, która powinna zostać założona w mieście. W ten sposób młodzież z rodzin robotniczo-chłopskich otrzymałaby pomoc edukacyjną. Rada w swoim liście poruszyła także kwestię ideologiczną, ponieważ reprezentowała [- -] *miejskowe społeczeństwo o olbrzymiej przewadze klasy robotniczej* [- -] i uważała, że wyłącznie 11-letni szkoła ogólnokształcąca mogła zlikwidować [- -] *elitarną funkcję dotychczasowej szkoły średniej i stać się ośrodkiem nauczania dla najbardziej wartościowej młodzieży szerokich mas ludowych*. Założenie szkoły było jednym z elementów rozwoju kulturalnego Andrychowa oraz stwarzało okazję do [- -] *likwidacji oświatowego upośledzenia polskich mas ludowych*. Rada była przekonana, że najlepszym rozwiązaniem byłoby połączenie 7-letniej szkoły podstawowej i Prywatnego Koedukacyjnego Gimnazjum i Liceum w jednolitą 11-letnią szkołę ogólnokształcąca o dwóch stopniach: podstawowym i licealnym. MRN podkreślała, że będzie pomagać rozwojowi szkoły w miarę swoich możliwości materialnych. Zobowiązała się do kontroli prac nauczycieli i uczniów według [- -] *myśli politycznych i ekonomicznych potrzeb Polski Ludowej*⁸⁷.

Utworzenie nowej 11-letniej szkoły ogólnokształcącej wiązało się także z wyposażeniem budynku szkolnego w odpowiedni sprzęt szkolny, który został ujęty w tabeli nr 6.

⁸⁶ Ibidem, k. 6.

⁸⁷ Ibidem, k. 7.

Tabela 6

Spis sprzętów szkolnych przeznaczonych przez ZM wraz z budynkiem szkolnych dla szkoły ogólnokształcącej stopni podstawowego i licealnego w Andrychowie (stan na 23 listopada 1949 r.)

Nazwa sprzętu szkolnego	Liczba sprzętu szkolnego
stolik do pisania na maszynie	1
biurko	2
szafa	4
wieszadło	4
katedra	7
stopień pod katedrę	7
tablica ze stojakiem	8
stolik uczniowski	15
taboret	40
ławka	171
Suma	259

Źródło: opracowanie własne na podstawie: APBB, ZMA 5, sygn. 13/516, k. 51.

23 marca 1949 r. Prezydium MRN skierowało pismo do redaktora naczelnego „Dziennika Polskiego” w Krakowie. Jako załącznik do tego listu zostało dołączone pismo do Ministerstwa Oświaty w Warszawie. Rada zwróciła się z prośbą, aby redakcja opracowała artykuł w dzienniku, który będzie dotyczyć próby zorganizowania 11-letniej szkoły ogólnokształcącej w Andrychowie⁸⁸. Powołując się na list MRN z marca 1949 r., rady zakładowe i związki zawodowe andrychowskich fabryk, m.in. AZPB, WSW, Andrychowskiej Fabryki Maszyn i tartaku, skierowały również pismo do Ministerstwa Oświaty. Było ono datowane na 25 czerwca 1949 r. Zwrócono się w nim z prośbą o utworzeniu na terenie Andrychowa 11-letniej szkoły ogólnokształcącej lub upaństwowienie Prywatnego Gimnazjum Ogólnokształcącego. Jako argument podano szybką rozbudowę przemysłową miasta od wiosny 1949 r. Rady zakładowe poruszały w piśmie sprawę rosnącej liczby rodzin robotniczych, których [- -] *dzieci pragnąc się kształcić zmuszone są dojeżdżać do szkół państwowych w innych miejscowościach, względnie opłacać drogie czesne w zakładzie prywatnym*⁸⁹.

7 lipca 1949 r. I. Karmowska udała się w delegacji do Ministerstwa Oświaty w Warszawie. Jednakże z powodu nieobecności zastępcy Ministra Oświaty, Henryka

⁸⁸ Ibidem, k. 17.

⁸⁹ Ibidem, k. 1.

Jabłońskiego została przyjęta przez Dyrektora Departamentu Oświaty, Grabowskiego. Karmowska oznajmiła mu, że sprawa 11-letniej szkoły ogólnokształcącej została wstrzymana przez kuratorium w Krakowie z powodu braku etatów. W odpowiedzi kuratorium oświadczyło, że Ministerstwo Oświaty na mocy wydanego dekretu o utworzeniu szkoły przydzieli konieczne etaty z rezerw ministerialnych. Tę sprawę omówiła I. Karmowska szczegółowo z wizytatorem Ministerstwa Oświaty, Zbierskim, który polecił, aby zwrócić się do kuratorium z prośbą o przydzielenie potrzebnych etatów. Dyrektorka powróciła do Andrychowa 9 lipca 1949 r.⁹⁰ 7 sierpnia 1949 r. Kurator Okręgu Szkolnego Krakowskiego, Wincenty Danek skierował pismo do dyrekcji Miejskiej Szkoły Ogólnokształcącej stopnia licealnego w Andrychowie. Przypominał on dyrekcji o obowiązku ogłoszenia i prowadzenia wpisów do wszystkich klas stopnia licealnego w nowo tworzonej szkole państwowej⁹¹.

Jesienią 1949 r. Prezydium MRN w Andrychowie zawiadomiło dyrekcję Szkoły Ogólnokształcącej stopnia podstawowego i licealnego, że sprawa budynku dla szkoły 11-letniej została przez Ministerstwo Oświaty skierowana do Rady Państwa w celu jej ostatecznego załatwienia⁹². 21 września odbyło się posiedzenie MRN w sprawie oddania budynku nowej szkoły i całego majątku przy budynku nr 137 w Andrychowie. Uczestnicy wyrażali obawy i zastrzeżenia, że gmach mógł być ewentualnie oddany na inne cele szkolne (liceum innego typu) i miasto mogłoby znaleźć się w sytuacji wymagającej budowy nowego budynku szkolnego dla szkoły podstawowej, co dla mieszkańców było niemożliwe z powodu braku środków finansowych⁹³. 23 listopada odbyło się nadzwyczajne posiedzenie MRN w Andrychowie w celu przekazania budynku szkolnego wybudowanego po 1945 r. na własność Skarbu Państwa (Ministerstwa Oświaty) na pomieszczenia 11-letniej Szkoły Ogólnokształcącej stopnia podstawowego i licealnego. Uczestnicy zebrania wyrażali różne zastrzeżenia w tej sprawie i zwrócili się z prośbą o jej wyjaśnienie do przewodniczącego MRN, J. Niemca i jego zastępcy, M. Gaika. Po udzieleniu wyczerpujących wyjaśnień MRN postanowiła przekazać budynek na rzecz Skarbu Państwa⁹⁴. Postanowiła jednocześnie oddać urządzenia, które były własnością ZM w Andrychowie, a w chwili przekazania budynku w używanie przez szkołę 11-letnią⁹⁵. 19 grudnia 1949 r. odbyło się posiedzenie w sprawie przekazania przez MRN na własność Skarbu Państwa (Mini-

⁹⁰ Ibidem, k. 34.

⁹¹ Ibidem, k. 36.

⁹² Ibidem, k. 44.

⁹³ Ibidem, k. 49.

⁹⁴ Ibidem, k. 52.

⁹⁵ Ibidem, k. 53.

Spalone przez wycofujących się z Andrychowa Niemców hale tkalni w fabryce Braci Czeczowiczka (późniejsze Andrychowskie Zakłady Przemysłu Bawełnianego),
fot. Alojzy Stuglik. Zbiory AP w Katowicach Oddział w Bielsku-Białej.

Zabudowania Państwowych Zakładów Metalurgicznych w Andrychowie (PZM, a po licznych przekształceniach WSW Andoria S.A., obecnie Andoria Gwarant), fot. Alojzy Stuglik.
Zbiory AP w Katowicach Oddział w Bielsku-Białej.

Pracownicy PZM w roku 1947. Zdjęcie wykonane na pożegnanie dyrektora Romana Karatnickiego, fot. Alojzy Stuglik. Zbiory AP w Katowicach Oddział w Bielsku-Białej.

Biurowiec Andrychowskich Zakładów Przemysłu Bawełnianego.
Zbiory J. Budy.

sterstwa Oświaty) budynku wraz z parcelą oraz inwentarza w związku z utworzeniem Państwowej Szkoły Ogólnokształcącej stopnia licealnego w Andrychowie. Wśród obecnych byli burmistrz miasta, W. Pasternak, przewodniczący MRN, J. Niemiec, naczelnik Wydziału Kuratorium Okręgu Szkolnego Krakowskiego w Krakowie, J. Lasowski oraz dyrektor Szkoły Ogólnokształcącej w Andrychowie K. Forsyś⁹⁶.

PODSUMOWANIE

Analizując materiały dotyczące życia politycznego w Andrychowie po 1945 r., można stwierdzić, że komórki andrychowskiej PPR funkcjonowały już w 1944 r., a okazją do wyjścia z podziemia było wkroczenie wojsk radzieckich i wyparcie Niemców z miasta. Na politykę władz Andrychowa wpływ miała ówczesna sytuacja polityczna. W Andrychowie przeprowadzono w 1946 r. referendum ludowe. Na początku 1948 r. dwie najważniejsze partie polityczne w Andrychowie, tj. PPR i PPS dążyły do zjednoczenia, a każda z nich przedstawiała różne argumenty w kwestii połączenia obu partii. Władze andrychowskie prowadziły również walkę z podziemiem, które nie pogodziło się z faktem przejścia władzy przez komunistów. Z czasem represje zaczęły obejmować mieszkańców miasta. W życiu społecznym władze komunistyczne wykazywały się przychylnością wobec niektórych dążeń społeczeństwa. W 1948 r. udało się przeprowadzić radiofonizację miasta. Rok później MRN zabiegała w Ministerstwie Oświaty o utworzenie szkoły ogólnokształcącej stopnia podstawowego i licealnego.

Bibliografia

Źródła

Archiwum Państwowe w Katowicach, Oddział w Bielsku-Białej
Archiwum Państwowe w Krakowie, Oddział IV

Prasa

„Nowiny Andrychowskie” 1991, 1992, 1993, 2008
„Pod fabrycznym dachem” 1975, 1978

Opracowania

Andrychów, red. S. Mendelowski, Krosno 2007.

⁹⁶ Ibidem, k. 54.

Chcieli sprawiedliwości i wolności. Szkice z historii andrychowskiej klasy robotniczej, red. J. Świątłowski, Wadowice – Andrychów 1962.

Dzieje i rozwój Szkoły Podstawowej nr 1 im. Tadeusz Kościuszki w Andrychowie 1791 – 2001, red. J. Stawarz et al., Andrychów 2001.

Jubileusz Szkoły Podstawowej nr 2 im. Marii Konopnickiej w Andrychowie 1889/1890 – 1999/2000, praca zbiorowa, Andrychów 2000.

Kulczykowski M., *Dwa wieki miasta Andrychowa (1767 – 1967)*, Kraków 1967.

Liceum andrychowskie 1945 – 1995, red. M. Biel et al., Kraków 1995.

Zwoliński A., *Miasto Ankwiczów. Z dziejów Andrychowa*, Kraków 1993.

SUMMARY

It was a long way, yet the hardships were gradually overcome. The political and social history of Andrychów in the years 1945-1950.

The topic of this article is Andrychów's history after World War II. The time-frame includes the events from 1945 (the city's liberation by the Red Army and the creation of the communist system in Andrychów) to 1950 (the beginnings of the Six-Year Plan). The purpose of the article is to present the postwar history of Andrychów regarding the city's political and social history over the examined period. The article was divided into two parts.

In the first part – Political life – I presented the political situation in the city after its liberation in January 1945. The Polish Worker's Party (Polska Partia Robotnicza, PPR) was active in 1944 in Andrychów. Thanks to the fact that the German army was driven out of Andrychów by the Red Army, the Polish Worker's Party could begin its activity. The political situation had an influence over the politics of the Andrychów's authorities. In 1946 was hold a referendum „Three Time Yes referendum” in Andrychów. At the beginning of the year 1948, the most important parties in the city – the Polish Socialist Party (Polska Partia Socjalistyczna, PPS) and the PPR strived for unification. Andrychów's authorities were fighting with the anti-communist resistance. The inhabitants, however, were also affected by the repressions.

In the second part – Social life – I described the most important social problems of Andrychów's inhabitants after the war. As the social life is concerned, the communist authorities were well-disposed towards certain pursuits of Andrychów's inhabitants. In 1948, a radio network was installed in the city. In 1949, the authorities tried to establish a secondary school.

Key words: Andrychów, political history, social history, 1945-1950